

John'a...

...ve büyükbabamın aziz hatırasına.

İÇİNDEKİLER

KİŞİLER LİSTESİ	17
SIYASİ ZAMAN ÇİZELGESİ	39
ÖNSÖZ	49
Giriş: LONDRA, 1851	53
I. KISIM	
MARX VE BARONUN KIZI	57
1. Bölüm: TRIER, ALMANYA, 1835	59
2. Bölüm: BERLİN, 1838	70
3. Bölüm: KÖLN, 1842	80
4. Bölüm: KREUZNACH, 1843	93
II. KISIM	
KAÇAK AİLE	97
5. Bölüm: PARİS, 1843	99
6. Bölüm: PARİS, 1844	108
7. Bölüm: PARİS, 1845	118
8. Bölüm: BRÜKSEL, 1845 BAHARI	127
9. Bölüm: LONDRA, 1845	135
10. Bölüm: BRÜKSEL, 1846	143
11. Bölüm: BRÜKSEL, 1847	155
12. Bölüm: BRÜKSEL, 1848	164
13. Bölüm: PARİS, 1848	171
14. Bölüm: PARİS, 1848 BAHARI	182
15. Bölüm: KÖLN, 1848	191
16. Bölüm: PARİS, HAZİRAN 1848	200
17. Bölüm: KÖLN, 1849	210
18. Bölüm: PARİS, 1849	221

III. KISIM	
VİKTORYA İNGİLTERESİ'NDE SÜRGÜN	229
19. Bölüm: LONDRA, 1849	231
20. Bölüm: ZALTBOMMEL, HOLLANDA, AĞUSTOS 1850	247
21. Bölüm: LONDRA, 1851 KIŞI	265
22. Bölüm: LONDRA, 1852	281
23. Bölüm: LONDRA, 1853	297
24. Bölüm: LONDRA, 1855	308
IV. KISIM	
LA VIE BOHEME SONA ERİYOR	313
25. Bölüm: LONDRA, 1855 SONBAHARI	315
26. Bölüm: LONDRA, 1857	329
27. Bölüm: LONDRA, 1859	340
28. Bölüm: LONDRA, 1861	358
29. Bölüm: LONDRA, 1862	366
V. KISIM	
KAPİTAL'DEN KOMÜN'E	381
30. Bölüm: LONDRA, 1864	383
31. Bölüm: LONDRA, 1866	401
32. Bölüm: LONDRA, 1867	414
33. Bölüm: LONDRA, 1868	432
34. Bölüm: LONDRA, 1869	445
35. Bölüm: PARİS, 1870 SONBAHARI	464
36. Bölüm: PARİS, 1871	477
37. Bölüm: BAGNÈRES-DE-LUCHON, FRANSA, 1871 YAZI	493
VI. KISIM	
KIZIL TERÖRİST DOKTOR	499
38. Bölüm: LONDRA, 1871	501
39. Bölüm: LAHEY, 1872 SONBAHARI	516
40. Bölüm: LONDRA, 1875	538
41. Bölüm: LONDRA, 1880	550
42. Bölüm: LONDRA, 1881	562
43. Bölüm: LONDRA, 1882	573
44. Bölüm: LONDRA, 1883	593

VII. KISIM

MARX'IN ARDINDAN	597
45. Bölüm: LONDRA, 1883 BAHARI	599
46. Bölüm: LONDRA, 1885	613
47. Bölüm: LONDRA, 1887	626
48. Bölüm: LONDRA, 1889	638
49. Bölüm: LONDRA, 1891	648
50. Bölüm: LONDRA, 1892	656
51. Bölüm: LONDRA, 1895	666
52. Bölüm: LONDRA, 1897	675
53. Bölüm: DRAVEIL, FRANSA, 1910	685
TEŞEKKÜR	693
KAYNAKÇA	697
DİZİN	707

ALMAN KONFEDERASYONU

• 1848 •

G.W. Ward

Atlantik Okyanusu

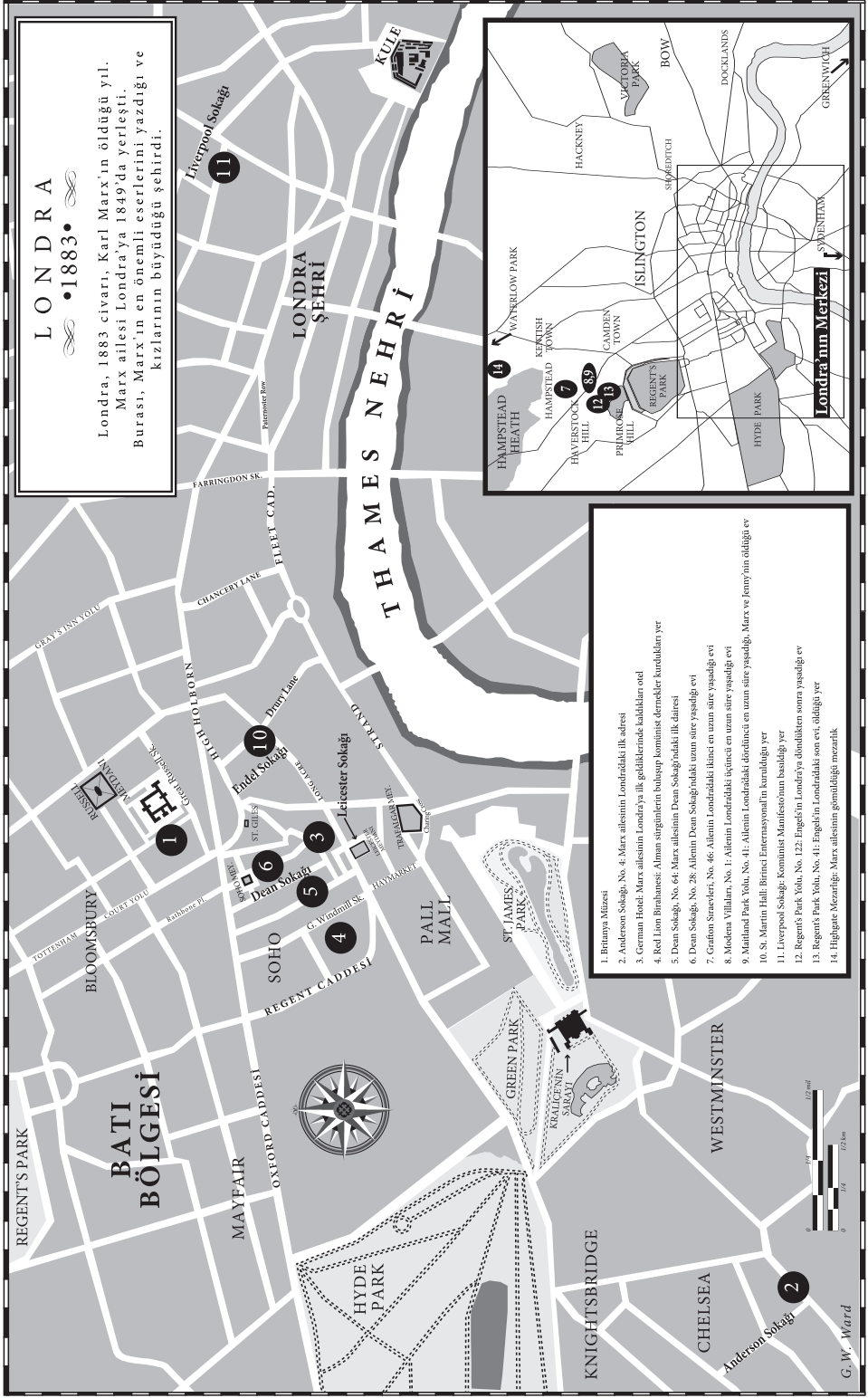
1848 Avrupası'nın sınırları, büyük oranda, Napoléon'un yenilgisinden sonra toplanan 1815 Viyana Kongresi'yle belirlendi ve demokratik özgürlük çağrılarına rağmen bu sınırlar dahilindeki topraklar monarklarca yönetiliyordu. 1848'de meydana gelen ayaklanmalar Avrupa'yı kasıp kavurdu, kıta çapında bir isyanın ilk ve bugüne kadarki tek örneği oldu.

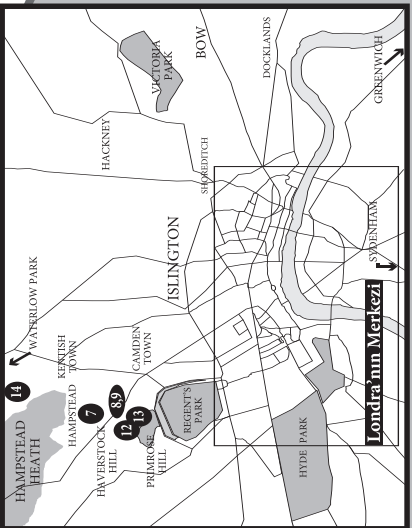
LONDRA

•1883•

Londra, 1883 civarı, Karl Marx'ın öldüğü yıl.
Marx ailesi Londra'ya 1849'da yerleşti.
Burası, Marx'ın en önemli eserlerini yazdığı ve
kızlarının büyüdüğü şehirdi.

1. Britanya Aldızı
2. Anderson Sokakı, No. 4: Marx ailesinin Londradaki ilk adresi
3. German Hotel: Marx ailesinin Londraya ile geldiklerinde kaldıkları od
4. Red Lion Biraaheni: Alman sürgünlerin buluşup komünist dernekler kurdıkları yer
5. Dean Sokakı, No. 64: Marx ailesinin Dean Sokakı'ndaki ilk daresi
6. Dean Sokakı, No. 28: Almanın Dean Sokakı'ndaki uzun süre yaşadığı evi
7. Grafton Straceleri, No. 46: Almanın Londradaki ikinci en uzun süre yaşadığı evi
8. Moderna 'Villaları, No. 1: Almanın Londradaki üçüncü en uzun süre yaşadığı evi
9. Matland Park Yolu, No. 41: Almanın Londradaki dördüncü en uzun süre yaşadığı evi
10. St. Martin Halli: Birinci Enternasyonal'ın kurulduğu yer
11. Liverpool Sokakı: Komünist Manifesto'nun basıldığı yer
12. Regent's Park Yolu, No. 122: Engels'in Londraya dönüştükten sonra yaşadığı ev
13. Regent's Park Yolu, No. 41: Engels'in Londradaki son evi, öldüğü yer
14. Highgate Mezarlığı: Marx ailesinin gömüldüğü mezarlık

*Dâhi, sadece kendine karşı sorumludur;
hangi amaca ulaşılacağını bilen ve araçları
meşrulaştırabilecek olan sadece kendisidir.*

Honoré de Balzac

Giriş

LONDRA, 1851

Sefaleti azaltmadan zenginliği artıran bir toplumsal sistemin özünde çürümüş bir şeyler olmalı.

*Karl Marx*¹

NÜFUZ EDİLMESİ İMKÂNSIZ sisin içinde hayaletler gibi çıktılar ortaya. Soho'nun Dean Sokağı boyunca kapı önlerini, dar sokakları arşınlamak üzere Londra'ya on binlerle gelmişlerdi; Kraliçe Viktorya'nın Londrası'na, dünyanın en zengin şehrine. Cömert ve özgürlükçü şehir, Kuzey Denizi'nin karanlık ve bulanık sularında bir fener gibi işaret vermiş, bahtsızlara ve kimsesizlere sığınak vaat etmişti. İlk gelenler sefalet ve kıtlıktan kaçan İrlandalıları, ama daha sonra, Kıta çapındaki ayaklanmaların ardından gemiler dolusu Alman, Fransız, Macar ve İtalyan, ülkelerinin tuhaf kıyafetleri içinde Londra sokaklarına döküldüler. Bunlar, krallarını devirip en temel hürriyetlerini kazanma amacındaki başarısız girişimlerinin ardından kaçak duruma düşen siyasi mültecilerdi. Şimdi, kırbaç gibi çarpan yağmurun altında ve iliklere işleyen soğukta, hak mücadelesi kavramı budalaca görünüyordu. Londra fenerinin bir serap olduğu anlaşılıyordu; şehir onlara kapılarını açmış, ama başka hiçbir şey vermemişti. Açlık içindeydiler.

Gece gündüz, endişeli seslerin bir kakofonisi başkentini gürültüsünün içinde kendini duyurmaya çalışıyordu. Yeni gelenler hayatta kalmak için ellerinde ne varsa sattılar; kumaş parçaları, düğmeler, ayakkabı bağcıkları... Ancak çoğunlukla kendilerini sattılar, saatlik ya da günlük, işgücü ya da fahişe olarak. Bu kadın ve erkekler çaresizliklerini, aralarındaki bazı işini bilirleri suça teşvik edecek sefaleti kaba bir palto gibi sırtlarında taşıyorlardı. Dumanı üstünde et parçalarını ve keskin kokulu peynirleri zengin mahallelere taşıyan yük arabaları, Soho Meydanı'ndan veya St. Giles civarından geçerken, buraların nam salmış hırsız ve canilerinden sakınmak için hızlarını artırırlardı². İngiltere'ye

umut dolu uzun bir yolculuk yapmışlardı; şimdi onları ayakta tutacak tek şey o düşlerden artakalanlardı.

Dean Sokağı'na üçüncü kattan bakan iki odalı bir çatı katında otuz üç yaşında, tanınmamış Prusyalı bir sürgün, aşağıdakileri acınası durumlarına mahkûm eden sisteme savaş açmakla meşguldü. Amacını gizlemek için hiçbir çaba göstermiyordu. Üzeri dikiş malzemeleri, oyuncaklar, kırık kaplar ve başka döküntülerle dolu olan ailenin tek masasının üzerine eğilmiş devrim için bir kılavuz çiziktiriyordu. Etrafındaki ev curcunasının veya iri cüssesini oyunlarının parçası yapıp sırtına tırmanan çocukların farkında bile değildi.

İngiltere'nin her yanındaki odalarda ileri görüşlü kişiler benzer sıkı bir çalışma içindeydi: Darwin kaya midyelerini gözden geçiriyordu, Dickens gözdesi olan çocuğu *David Copperfield*'a daha yeni hayat vermişti ve Bazalgette, Londra'yı ölümcül atığından kurtaracak geniş kanalizasyon ağını aklında canlandırıyor. Ve Soho'daki bu odada Karl Marx, dişlerinin arasına sıkıştırdığı purosuyla, kralları ve kapitalistleri devirme planları yapıyordu.

Marx'ın devrimi, göçmenlerin, hayallerinde kazandıkları bir savaşın ganimetlerinin paylaşıldığı gizli cemiyetlerde savunulan, Marx'ın birahane martavalı diye dalga geçtiği devrimlerden farklıydı. Ve onunkisi, inşası için gerekli somut adımlardan söz etmeksizin örnek bir toplumun hayalini kuran Fransız sosyalistlerinin ütopyacı ayaklanması da değildi. Hayır, onun devrimi bir insanın bir diğerini sömürmeye hakkı olmadığı temel ilkesinden ve tarihin sömürülen kitlelerin bir gün galip geleceği şekilde ilerliyor olmasından kaynaklanacaktı.

Fakat Marx bu kitlelerin bırakın siyasi güce, siyasi olarak bir söz hakkına bile sahip olduklarının farkında olmadıklarını gayet iyi anlamıştı. Ayrıca siyasi ve iktisadi sistemin nasıl çalıştığı konusunda fikirleri de yoktu. Marx, on dokuzuncu yüzyıl ortalarındaki koşulları ortaya çıkaran tarihsel gelişim çizgisini betimleyebilirse ve böylelikle kapitalizmin gizemlerini ortaya koyabilirse, üzerine yeni, sınıfsız bir toplumun inşa edilebileceği kuramsal bir temel sağlayabileceğine inanıyordu. Böyle bir temel olmaksızın sonuç kaos olurdu. Bu arada kendi ailesi fedakârlık yapmak, kitabı *Kapital*'i tamamlayana kadar yokluğa katlanmak zorundaydı.

Aslında Marx'ın genç ailesi yoksunlukla çoktan tanışmıştı. Marx'larla, sokaktaki daha şanssız insanlar arasındaki mesafe onları ayıran üç kat kadar değildi. 1851'de, Marx kitabını yazmaya başladığında yoksunluktan kaynaklanan hastalıklar çocuklarının ikisinin canını almış ve küçük bedenleri, diğer çocukların yemek yiyip oyun oynadıkları odalarda dilenci tabutlarına konmuştu. Prusyalı bir baronun, güzelliğiyle ünlü kızı olan karısı Jenny, sürekli kاپıyı aşındıran borçlulara para yetiştirmek için, gümüş takımlardan ayak-

kabıllara dek, ailenin nesi var nesi yoksa rehin verecek duruma düşmüştü. Ve Marx'ın zibidi oğlu Edgar hiç zorlanmadan, ona önce şarkı söylemeyi, sonra da hırsızlığı öğreten yoksul İrlandalı çocuklardan sokak dersleri almıştı.

Ancak Jenny ve Marx için tüm bunlar içinde en endişe verici olanı kızlarıydı. Babalarını sabah akşam ziyaret eden adamların neredeyse tamamı kaçaktı. Çocuklar, oyun oynamak için, odayı puro ve pipo dumanına boğan ve kulaklarını kaba konuşmalarla ve devrimci fikirlerle dolduran sürgünlerin olmadığı bir yeri nadiren bulabiliyorlardı. Edgar bu ortamda serpilip gelişti. Sarhoş kaçakların hikâyelerine bayılıyor ve Marx'ı pek memnun edecek şekilde, babasının arkadaşlarının öğrettiği isyan şarkılarını yüksek sesle, kükreyerek söylüyordu. Ama iki ebeveyn de biliyordu ki kızlarının ömür boyu sefaletten uzak kalmaları için tek umut, terbiyeli genç kadınların eşliğinde burjuva bir yetişmeydi. Davalarına bağlıydılar ama Marx da Jenny de kızlarını, Dean Sokağı'ndaki dar merdivenleri çıkıp kapılarına kadar gelen, mideleri boş ama kafaları radikal düşlerle dolu adamlarla bir hayata mahkûm olmuş görmek istemiyordu.

Jenny, çocuklarını, başkalarının kırık mobilyalarıyla döşenen bu acınası dairedeki fakir hayata mahkûm eden kadere lanet ediyordu. Ancak ev ne kadar berbat olsa da, kirayı ödemeyi bir kere daha geciktirdiklerinde ailenin kendini sokakta bulacağından korkuyordu. Gelirleri buhar olup uçarken ve tasarrufları hızla erirken, yaşamlarına devam etmeleri bir dostun nezaketine ya da bir dükkân sahibinin merhametine bağlıydı.

Marx, Jenny'ye, onun ve çocukların bu cefaya sonsuza kadar katlanmak zorunda kalmayacaklarına dair teminat veriyordu. Kitabı yayımlanır yayımlanmaz paraya boğulacaklar ve dünya onlara fedakârlıklarından dolayı teşekkür edecekti. Nisan 1851'de bir iyimserlik nöbetine tutulan Marx, en yakın dostu ve çalışma arkadaşı Friedrich Engels'e, "O kadar ilerledim ki beş hafta içinde bütün bu iktisat bokunu tamamlamış olacağım³" diyordu. Gerçekte, *Kapital*'in tamamlanması için on altı yıl daha geçmesi gerekcekti ve yayımlandığında, bir işçi ayaklanmasının fitilini ateşlemek şöyle dursun, ufacık bir kıpırtıya bile yol açmadı.

Marx ailesi, bu görmezden gelinen başyapıt için her şeylerini feda etti. Jenny yedi çocuğundan dördünü toprağa verdi, geriye kalan üç kızının uygun bir çocukluk için gerekli her şeyden mahrum kaldıklarına şahit oldu, bir zamanlar pek güzel olan yüzü hastalıkla harap oldu ve Karl başka bir kadından çocuk sahibi olduğunda en büyük ihanetle yüzleşti. Kızlarının acıklı sonlarını görecek kadar yaşamadı; üç kızından ikisi canına kıyacaktı.

Nihayetinde ailenin, hayatlarının büyük bölümü için, sahip olduğu –olabileceği– tek şey, Marx'ın çalkantılı beyninde bir fırtına gibi mayalanan ve neredeyse başka kimsenin benimsemediği, hatta anlamadığı fikirleriydi. Yine de,

bu açlık yıllarında mümkün değilmiş gibi görünse de, Marx yapmak için yola çıktığı şeyi gerçekleştirdi: Dünyayı değiştirdi.

- 1 *Marx-Engels Collected Works* (Buradan sonra MECW şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır), Cilt 16, s. 489.
- 2 Henry Mayhew, *London Labour and the London Poor*, s. 167.
- 3 *MECW*, Cilt 38, s. 325; Karl Marx ve Friedrich Engels, *Historisch-kritische Gesamtausgabe III* (Buradan sonra MEGA şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır), Band 4, s. 85-86.

I. KISIM

MARX

VE BARONUN KIZI

1. Bölüm

TRIER, ALMANYA, 1835

{Kadın} tadına varabileceği gerçek bir tutkuya, ama her şeyden önce, korumak ve omuz vermek için ilgi çekici bir zayıflığa gereksinim duyuyordu.

*Honoré de Balzac*¹

JENNY VON WESTPHALEN, Trier'deki en gözde genç kadındı.

Şüphesiz daha varlıklı ailelerden gelen, babaları soylular arasında daha yüksek mevkilerde bulunan başkaları da vardı. Ve şüphe yok ki fiziksel olarak daha çekici olan başkaları da söz konusuydu. Ancak genel kanıya göre, hem doğuştan aristokratlardan, hem de bunu sonradan hak etmiş yeni bir sınıf insandan meydana gelen yerel aristokrasi içinde, saygıdeğer yüksek bir toplumsal konumun yanı sıra böylesi nadir bir güzelliği, canlı nüktedanlığı ve zekâyı birleştiren bir başkası yoktu. Babası Baron Ludwig von Westphalen, Trier'de hükümet konseyi üyesiydi ve bu da onu, Mosel nehrinin kıyısına bir peri masalı köyü gibi yerleştirilmiş on iki bin nüfuslu kentin önde gelen Prusya otoritesi ve en yüksek gelirli devlet memuru yapıyordu.² Ludwig'in babası, Yedi Yıl Savaşı'ndaki hizmetlerinden ötürü asalet unvanı almış ve soyu Argyll ve Angus kontlarına dayanan İskoçyalı bir bakanın kızıyla evlenmişti.³ Jenny; adını, yeşil gözlerini, koyu kestane rengi saçlarını ve ayrıca simasına ateş düşüren isyankâr mizacını bu İskoç büyükanneye borçluydu: Archibald Argyll, Edinburgh'da idam edilmiş bir özgürlük savaşçısıydı ve bir başka akraba, reformcu George Wishart aynı şehirde yakılarak idam edilmişti.⁴

Ancak, 1831'de on yedi yaşında olan Jenny, siyasi bir isyancı olmaktan uzaktı. Kadınlar gece elbiseleri içinde ve ihtişamlı saçlarıyla göz kamaştırırken, erkeklerin iyi kesimli akşam ceketleri ve seçkin tavırlarıyla, ama hepsinin ötesinde servetleriyle kadınları baştan çıkarmaya çalıştığı, Trier civarındaki süslü baloların bir müdavimiydi. Bu balolar genç kadınların alınıp satıldığı, mumlarla aydınlatılmış pazaryerleriydi ve dış görünüşünün değerinin fazlasıyla farkında olan Jenny, bir kavalyeden diğerine geçerek dans ederdi. Toplumsal beklentiler

ve sınırlar şüphe götürmeyecek kadar netti; kadife bir kordon, Jenny gibi aristokratları dans pistindeki diğerlerinden ayırıyordu.⁵

Üvey erkek kardeşi Ferdinand, aileye Nisan'da yazdığı bir mektupta Jenny'ye kur yapan çok sayıda erkek olduğunu, ancak Jenny'nin makul bir mesafeyi koruduğunu söylüyordu.⁶ Fakat bu durum, o yaz düzenlenen bir partide değişecekti. Orada Jenny, akşam boyu süren yakınlaşmayı ateşli bir tutkuyla sonlandırıp sonunda evlilik teklifinde bulunan genç teğmen Karl von Pannewitz'le tanıştı. Jenny ailesini, özellikle de babasını ve korumacı Ferdinand'ı şaşırtarak bu teklife evet yanıtını vermişti. Çok kısa bir süre sonra pişman olacağı, aceleyle verilmiş bir karardı bu: Birkaç ay içinde toplumsal protokolü çiğneyerek nişanı bozdu.⁷

Skandalın haberi Trier'e yayıldı. Ferdinand'ın karısı Louise, babasının olayı kapatmak amacıyla görüşmeler yaptığı Aralık ayında Jenny'yi, kendini dış dünyadan soyutlamış, soğuk, ketum ve içe kapanık olarak tarif ediyordu.⁸ Ama Noel arifesi geldiğinde Jenny'nin canlılığı geri gelmişti ve bütün aile bu sonuçsuz gönül macerasını geride bırakmış olmaktan dolayı mutluydu. Ailesine yazdığı bir mektupta Louise, Westphalen hanesindeki savurgan cümbüşler diye tarif ettiği eğlencelere karşı şaşkınlığını ve hoşnutsuzluğunu şöyle anlatıyordu: "Jenny'nin doğasında herhalde hiçbir duyguya yer yok. Çünkü olsaydı, sadece kederli (eski) nişanlısına karşı duyduğu anlayıştan dolayı böylesi uygunsuz bir cümbüşe şiddetle karşı çıkardı (...) Bay von Pannewitz'in yerine yeni bir talibin gelmesi için ne kadar zaman geçecek, (...) muhtemel adaylar von Pannewitz'in gördüğü muameleden dolayı biraz çekingenler."⁹

Aslında Jenny, önce kabul edip sonra nişanı atmasıyla akranlarına musallat olan evlilik iblisini geçici olarak bertaraf etmişti. Sosyal çevrelere geri döndü, ancak artık dedikoduya konu olacak ya da ailesinin dikkatini çekecek özel bir erkek yoktu. Bunun yerine, babasının rehberliğinde bir çalışma programına başladı: Romantiklerden ve Fransa'dan gelen, adına sosyalizm denilen yeni bir ütopyacı felsefeden oluşan çarpıcı bir karışım. Jenny, özellikle, o zamanlar Alman yazar, müzisyen ve felsefecilerin hâkim olduğu ilkinde daldı.¹⁰ Bunlara göre en büyük erdem, kişinin idealleri için yaşaması, özgürlüklerine dokunan her şeyi reddetmesi ve –en önemlisi– ister yeni bir felsefe, ister bir sanat eseri, ister insanların birbirleriyle ilişki kurmaları için daha elverişli bir yol olsun, bir şeyler *yaratması*ydı. Hatta bunda başarılı olmaya bile gerek yoktu; önemli olan, bedeli ne olursa olsun bir hayalin peşinden koşmaktı.¹¹ Önceleri uzak bir ilahtan yayılırmış gibi görünen ışık içselleşmişti; şimdi tanrısal olan, insanın kişisel arayıştı.¹²

Jenny açısından, bu nişana karşı, görünüşte ufak (ama zamanın toplumuna göre büyük) isyanını takip eden toparlanma sürecinde Romantizm, kahramanca ve coşturucuydu. Ve o zamanki koşullarının ötesinde, bu hareketi benimsemek için bir başka neden daha görüyordu: Romantiklerin bazıları